

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 178, Temmuz 2026, s. 276-293

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.94438>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
17.05.2026

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date
29.07.2026

Dr. Mehmet KARADAĞ

Şanlıurfa NFK Fen Lisesi, Eğitim Yönetimi Din Eğitimi
63mkaradag@gmail.com
Orcid: 0000-0002-3903-0923

Doç. Dr. Ramazan ATASOY

Harran Üniv. Eğitim Yönetimi
atasoyramazan@harran.edu.tr
Orcid: 0000-0002-9198-074X

ORTAÖĞRETİMDE DİNİ MOTİFLERİN VE SEMBOLLERİN GÜNLÜK EŞYALAR ÜZERİNDEKİ ESTETİK VE PSİKOLOJİK ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öz

Bilindiği gibi yaşamın her alanında kendini hissettiren inançlar, aynı zamanda görselliğe ve duygulara etki eden sanatsal ve estetik objeler aracılığıyla bu misyonu gerçekleştirebilmektedir. Bu nedenle çalışmamız söz konusu objeleri süsleyen dini motif ve sembollerin öğrencilerin günlük yaşamında nasıl bir etki yarattığı, tercih edilip edilmediği ve hangi duyguları ortaya çıkardığını amaçlamaktadır. Çalışma verileri, nitel araştırma yönteminde ve olgubilim deseninde tasarlanmış olup yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmış ve analiz edilmiştir. Çalışma grubu, 2025-2026 eğitim-öğretim yılında Şanlıurfa ilinin Karaköprü ilçesinde ortaöğretim kademesi fen lisesi öğrencilerinden her sınıf seviyesini temsil edecek şekilde toplam 40 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan görüşme formları ile elde edilen veriler, bilgisayar programı Excel kullanılarak içerik analizi yöntemi ile çeşitli bulgular elde edilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre dini motif ve sembolleri taşıyan eşyaların estetik düzeylerinde farklılık olduğu görülmüştür. Aynı zamanda

sınıf seviyeleri değişkenine göre sınıf seviyeleri arasında farklılığın olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğrencilerin görüşleri doğrultusunda ortaya çıkan bulgularda dini sembol ve motiflerin estetik düzeyi, hissettirdiği psikolojik duygu durumu için olumlu (pozitif), kararsız (nötr) ve olumsuz (negatif) kullanma amacı için çeşitli tema ve kategorilere ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Dini Değerler, Dini Motif ve Sembol, Estetik, Din Psikolojisi.

EVALUATION OF THE AESTHETIC AND PSYCHOLOGICAL EFFECT OF RELIGIOUS MOTIFS AND SYMBOLS ON DAILY OBJECTS IN SECONDARY EDUCATION

Abstract

As it is known, this mission can be achieved through beliefs that make themselves felt in every aspect of life, as well as artistic and aesthetic objects that affect visibility and emotions. For this reason, our study aims to investigate the impact of the religious motifs and symbols decorating the objects in question on the daily lives of students, whether they are preferred or not, and what emotions they evoke. The study data were designed in qualitative research method and phenomenology pattern and were collected and analyzed using semi-structured interview technique. The study group consists of a total of 40 participants, representing each grade level, from secondary school science high school students in the Karaköprü district of Şanlıurfa province in the 2025-2026 academic year. Various findings were obtained through the data obtained from the interview forms used in the research and the content analysis method using the computer program Excel. It has been observed that there are differences in the aesthetic levels of items bearing religious motifs and symbols depending on gender. At the same time, it was concluded that there was a difference between grade levels according to the grade level variable. In addition, in the findings obtained in line with the opinions of the students, various themes and categories were reached for the aesthetic level of religious symbols and motifs, the psychological mood they evoke, positive (neutral) and negative usage purposes.

Keywords: Religious Values, Religious Motif and Symbol, Aesthetics, Psychology of Religion.

GİRİŞ

Dini motifler ve semboller, tarih boyunca yalnızca inanç sistemlerinin ifade araçları olarak değil, aynı zamanda günlük yaşam pratiklerinin ve estetik kültürün önemli bileşenleri olarak varlık göstermiştir. Mircea Eliade'nin belirttiği üzere, insanın kutsal ile kurduğu ilişki yalnızca ritüellerle sınırlı değildir. Günlük hayatta kullanılan nesnelerdeki sembolik biçimlere kadar uzanan çok çeşitli bir kültürel alanda kendini göstermektedir (Eliade, 1991). Bu nedenle dini semboller, hem birey hem de toplum düzeyinde, eşyanın işlevsel çerçevesini aşan bir anlam üretim mekanizmasına dönüşmektedir.

Modern toplumlarda sekülerleşme süreçlerinin hızlanmasına rağmen, dini sembollerin günlük yaşam nesneleri üzerindeki görünürlüğü azalmamış; aksine tasarım pratikleri, tüketim kültürü ve kimlik inşası süreçleriyle daha karmaşık biçimlerde iç içe geçmiştir. Daniel Miller'ın

tüketim kültürüne ilişkin antropolojik çalışmaları, günlük eşyaların görünüşte basit maddi varlıklar olmaktan ziyade kimlik ve aidiyet duygusunu pekiştiren sembolik değerler taşıdığını ortaya koymaktadır (Miller, 2010). Bu bağlamda dini motifler, bireylerin hem estetik beğenilerini yönlendiren hem de psikolojik güvenlik, korunma ve anlam arayışı gibi motivasyonlarını etkileyen güçlü simgesel araçlar haline gelmiştir.

Estetik açıdan dini motiflerin tasarıma entegrasyonu, yalnızca görsel bir çeşitlilik yaratmakla kalmaz; aynı zamanda kültürel süreklilik, geleneksel formların yeniden yorumlanması ve kolektif hafızanın günlük yaşamda görünür kılınması gibi etkiler üretir. Alfred Gell'in kullandığı sanat nesnesinin gücü kavramı, bu tür sembolik formların birey üzerinde yalnızca estetik değil, aynı zamanda davranışsal ve duygusal etkiler de oluşturduğunu savunarak önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır (Gell, 1998). Öte yandan psikolojik araştırmalar, bireylerin dini semboller içeren eşyalarla kurdukları ilişkinin, inanç düzeyinden bağımsız olarak güven, huzur, kontrol hissi ve benlik doğrulaması gibi bilişsel-duygusal süreçlerle bağlantılı olduğunu göstermektedir (Belk, 1988).

Dini motifler ve semboller, yalnızca ibadethanelerin veya kutsal metinlerin sınırları içinde kalmamış; cami, kilise veya havralardan çıkarak günlük hayatın tam merkezine yerleşmiştir (Casanova, 1994; Göle, 2010). Üzerinde bir ayet yazılı bir kolye, hat yazısı işlenmiş bir bardak (Irmak, 2022), hilye-i şerif formunda tasarlanmış bir duvar saati (Özkafa, 2012) veya "mandala" baskılı bir el aynası gibi eşyalar, modern bireyin günlük rutininin bir parçası haline gelmiştir (Srivastava vd., 2019). Bu durum, dinin sadece inanç boyutuyla değil, aynı zamanda bir kültür ve estetik unsuru olarak da hayatı nasıl şekillendirdiğine dair önemli bir gösterge oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın temel çıkış noktası, dini sembollerin günlük eşyalar üzerindeki bu yaygın varlığının, salt bir süsleme veya geleneğin devamı olmanın ötesinde, çok katmanlı anlamlar taşıdığıdır. Bir yandan, bu motifler eşyayı sıradanlıktan çıkararak ona estetik bir derinlik ve anlam kazandırır. Geleneksel desenlerin modern tasarımlarla yeniden yorumlanması, bireyin kişisel zevkini ve stil anlayışını ifade etmenin bir aracı haline gelir. Diğer yandan ve belki de daha önemlisi, bu semboller güçlü bir psikolojik işleve sahiptir. Birey için manevi bir korunma, huzur, aidiyet ve güven aracı olabilir; onu günlük hayatın stres ve belirsizliklerine karşı psikolojik olarak destekleyen bir "görsel dua" işlevi görebilir.

Bu bağlamda, bu araştırmanın amacı, dini motif ve sembollerin günlük eşyalar üzerindeki estetik çekiciliği ile birey üzerinde oluşturduğu psikolojik etkiyi bir arada değerlendirmektir. Bu araştırma, sıradanın içindeki olağanüstüyü, gündelik olanın içindeki kutsalı keşfetmeye çalışan ve bunu yaparken de bireyin estetik beğenisi ile iç dünyası arasındaki bağı anlamayı amaçlayan özgün ve önemli bir çalışmadır.

Bu çalışma, din eğitimi, din sosyolojisi, din psikolojisi, estetik ve tasarım çalışmaları gibi farklı alanları bir araya getirerek dini bir olgu olan motif ve sembollerin, estetik bir nesne ve psikolojik bir araç olarak işlevini aynı anda inceleyerek, bu disiplinler arasında teorik ve pratik bir köprü oluşturmaya hedeflemektedir.

Bu araştırma, dinin kurumsal yapılardan çıkıp bireyin günlük yaşamına, kişisel eşyalarına nasıl yansıdığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bir kahve fincanı, telefon kılıfı, defter, bileklik veya tişört gibi herkesin ulaşabildiği, sıradan, kişisel eşyalar üzerindeki dini motiflere odaklanarak, literatürdeki bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Bir Kâbe figürünün veya hat sanatıyla yazılmış bir ayetin huzur vermesi, bir cami figürünün aidiyet hissettirmesi veya bir tezhip ya da ebru sanatını yansıtan eserin göz zevki vermesi gibi motif ve sembollerin derin bir psikolojik işlevi olduğunu göstermektedir. Araştırma, bu eşyaların bireyler için bir güvenlik aracı, bir stres yönetimi metodu veya bir kimlik destekleyicisi olup olmadığını anlamaya çalışarak, din psikolojisi alanına pratik bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.

Çalışma, aşağıdaki ana sorular etrafında şekillenecektir: Bireyler, dini içerikli eşyaları estetik kaygılarla mı yoksa manevi ihtiyaçlarla mı tercih etmektedir? Bu eşyalar, bireyin kendini ifade etme, kimlik inşası ve gündelik yaşamda maneviyatı deneyimleme biçimlerini nasıl etkilemektedir? Estetik beğeni ile psikolojik tatmin bu eşyalar aracılığıyla nasıl bir etkileşime girmektedir?

Dini Sembol ve Motif

Dini bir sembol, basitçe bir şeyi gösteren işaretten çok daha fazlasıdır. O, temsil ettiği kutsal gerçekliğin gücüne ve varlığına iştirak eder. Bu bağlamda, Paul Tillich, sembolü herhangi bir şeyin kendi öz varlığının ötesine işaret ettiği anlamın gerçekliğine katılması olarak tanımlamaktadır (Tillich, 1973). Örneğin, İslam sanatında Allah'ın birliğini temsil eden Tevhid yazısı, sadece bir kelime grubu değil, inanan için o birliğin somutlaşmış bir yansımasıdır. Bu nedenle, günlük bir eşya üzerinde bulunan bir dini sembol, o eşyayı sıradan bir şey olmaktan çıkararak, kutsal ile günlük hayat arasında bir köprü haline getirir.

Bu köprü'nün inşasını en temelde açıklayan kavram, Mircea Eliade'nin hierofani (kutsalın tezahürü) kavramıdır. Eliade'ye göre, insan zihni için kutsal, kendini her zaman sıradan bir nesne veya eylem üzerinden, onu yapısal şekilde farklı kılarak tezahür ettirir (Eliade, 1991). Günlük bir bardak veya kolye, üzerinde taşıdığı dini bir motifi örneğin bir ayet veya hilali, potansiyel bir kutsallığa dönüştürmektedir. Bu nesne artık sadece fiziksel işlevi olan bir meta değil, aynı zamanda inanan birey için manevi bir korunma, huzur veya aidiyet aracıdır.

Motif ise, bu tezahürün soyutlanmış ve süsleme unsuru haline getirilmiş biçimidir. Clifford Geertz'in kültürü, anlamların örülü olduğu ağ olarak tanımlamasından hareketle, dini motifler de bu anlam ağının görsel dokuları olarak işlev gördüğü ifade edilmektedir (Geertz, 1973). Bir nazar boncuğu motifi, sadece mavi bir daire değil, belirli bir kültürel ve dini bağlamda kötü bakıştan korunma inancını temsil etmektedir. Bu anlam, toplumsal olarak inşa edilmiş ve bireyler tarafından içselleştirilmiştir. Bu nedenle, bir dini motifin estetik formu, onun taşıdığı bu kültürel ve manevi anlamdan ayrı düşünülemez.

Günlük Hayatta Din

Geleneksel din çalışmaları sıklıkla kurumsal yapılar, resmi doktrinler ve örgütlü ritüeller üzerine odaklanmıştır. Oysa din, bireylerin günlük hayatlarında, kurumların ötesinde ve çoğu zaman onlarla paralel bir şekilde tecrübe edilen canlı bir olgudur. Lived Religion (yaşanan din) kavramı, dini, bireylerin günlük pratikleri, duyguları, bedensel deneyimleri ve maddi kültürle olan ilişkileri içinde nasıl inşa ettiklerini, yeniden ürettiklerini ve deneyimlediklerini araştırır. Meredith McGuire'a göre, yaşanan din, resmi dini kurumların öğretileri ve uygulamalarından farklı, hatta bazen onlarla çelişen, sıradan insanların günlük, somut dinidir (McGuire, 2008). Bu yaklaşım, bir kişinin evinde bulundurduğu bir nesnenin, taktığı bir takının veya günlük bir kararının, onun dini inancını, resmi bir ibadet kadar, hatta daha derinden şekillendirebileceğini kabul eder.

José Casanova ve Nilüfer Göle gibi sosyologlar, dinin kamusal alandan tamamen çekilmediğini, aksine yeni formlar ve stratejilerle görünür hale geldiğini iddia ederler (Casanova, 1994; Göle, 2010). Göle'nin çalışmaları, İslami kimliğin başörtüsü gibi semboller aracılığıyla kamusal alanda nasıl görünürlük kazandığını tartışır (Göle, 2010). Benzer şekilde, dini motifli bir kıyafet, takı veya araba camında bir sembol, bireysel inancın kamusal bir ifadesi, bir kimlik beyanıdır. Bu, dinin toplumsal hayatta geri dönüşünden ziyade, onun bireyselleşmiş, kişiselleştirilmiş ve maddi kültürle bütünleşmiş yeni bir görünümüdür. Lived Religion (yaşanan din) kavramı, dini motifli günlük eşyaları analiz ederken, onları mikro düzeyde hem bireyin içsel (manevi) dünyasının hem de makro düzeyde toplumsal kimlik inşasının ve kültürel kodların bir kesişim noktasına yerleştirmemizi sağlar. Bu perspektif, bir eşyanın neden bir kişi için derin bir manevi anlam taşıırken aynı zamanda onun sosyal çevresine verdiği bir mesaj da olabildiğini anlamamıza olanak tanır.

Dini Estetik

Dini estetik, yalnızca kutsal mekânların veya ibadet nesnelerinin değil, aynı zamanda günlük hayatın da önemli bir bileşenidir. Geleneksel dini formların modern tasarım anlayışıyla yeniden yorumlanması, dinin çağdaş maddi kültür içindeki sürekliliğini ve dönüşümünü gözler önüne seren kritik bir süreçtir. Bu süreç, dini sembollerin, anlamlarını yitirmeden, yeni malzeme, form ve işlevlerle günlük yaşama nasıl entegre olduğunu anlamak açısından büyük önem taşır.

Geleneksel İslam sanatlarında soyutlama, tekrar ve geometrik düzen temel estetik prensipler olarak öne çıkar. Figüratif tasvirden bilinçli bir biçimde kaçınılması, sanatın doğrudan maddi dünyayı betimlemek yerine aşkın ve sonsuz olanı ima etmesine olanak tanımıştır. Bu bağlamda hat, ebru, tezhip ve çini gibi sanat dalları, İslam düşüncesindeki tevhit anlayışıyla uyumlu bir görsel dil geliştirerek, Allah'ın birliğini ve sınırsızlığını sembolik formlar aracılığıyla ifade etmeyi amaçlamıştır (Grabar, 1987). Özellikle geometrik desenlerde görülen tekrar ve simetri, sonu olmayan bir düzen hissi yaratarak ilahi sonsuzluğun estetik bir yansıması olarak okunabilir. Hat sanatı ise bu soyut estetik anlayışın en belirgin örneklerinden biridir. Zira bir hat kompozisyonu yalnızca Kur'ân ayetlerini veya dini metinleri aktaran bir yazı değil, aynı zamanda ritim, denge ve biçim yoluyla izleyiciyi tefekküre davet eden görsel bir yapı sunar (Burckhardt, 2009). Bu geleneksel sanat formları tarihsel olarak cami, medrese ve saray gibi kamusal mekânlarda yoğun biçimde kullanılmış olup böylece dini estetik yalnızca bireysel bir deneyim olmaktan çıkıp kolektif bir görsel bilinç ve ortak bir kutsal algı inşa etmiştir. Mimari ve süsleme sanatlarının bu bütüncül yapısı, İslam sanatında estetiğin ibadet, düşünce ve toplumsal hafıza ile iç içe geçmiş bir pratik olduğunu göstermektedir (The Metropolitan Museum of Art, 2023).

Bu buluşma, sadece bir yalınlaştırma işlemi değil, aynı zamanda anlamın da dönüşümüdür. Nilüfer Göle'nin değindiği gibi İslami imgelerin küresel tüketim piyasasına girmesi, onların yeni anlamlar, yeni bağlamlar ve yeni kamusalılıklar kazanmasına yol açmaktadır (Göle, 2010). Geleneksel bağlamda bir ibadet nesnesiyle güçlü bağı olan bir motif, modern bir üründe hem bir moda unsuru hem de bireyin kişisel maneviyatını sergileme aracı haline gelebilmektedir. Bu, dinin metalaşması olarak okunabileceği gibi, aynı zamanda seküler kamusal alanda dini kimliğin meşrulaştırılması ve normalleştirilmesi sürecinin bir parçası da olabilmektedir (Göle, 2010).

Dolayısıyla dini estetiğin geleneksel formlardan modern tasarıma evrilmesi, durağan bir mirasın aktarımı değil, dinamik ve diyalogik bir kültürel süreçtir. Bu süreç, dini sembollerin, modern bireyin estetik beğenisi, kimlik arayışı ve manevi ihtiyaçları doğrultusunda sürekli olarak yeniden üretildiğini ve yeniden anlamlandırıldığını gösterir. Günlük eşyalar üzerindeki dini motifler, tam da bu kesişim noktasında hem birer tasarım nesnesi hem de çağdaş bir dini tecrübenin taşıyıcıları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Din Psikolojisi Bağlamında Sembollerin İşlevi

Din psikolojisi, bireyin dini inanç ve sembollerle olan ilişkisini onun iç dünyası, duygusal ihtiyaçları ve anlam arayışı bağlamında ele alır. Bu perspektiften bakıldığında, günlük eşyalar üzerinde bulunan dini semboller, soyut inançları somutlaştırarak birey için bu sembolleri hem anlamlandırma hem de psikolojik korunma olacak şekilde iki temel psikolojik işlevi yerine getirebilmektedir.

İnsan, kaos, belirsizlik ve ölüm gibi varoluşsal sınır durumlarla karşılaştığında, bu durumları anlamlandırabileceği bir çerçeveye ihtiyaç duyar. Din, bu anlamda güçlü bir anlamlandırma sistemi sunar. Dini semboller ise bu sistemin somut araçlarıdır. Bu bağlamda, psikiyatr ve din psikolojisi öncüsü Viktor Frankl, insanın temel motivasyonunun anlam arayışı olduğunu ve bu anlamın, yaşamın kaçınılmaz acılarına karşı bir dayanak oluşturduğunu belirtmektedir (Frankl, 2020).

Sembollerin ikinci temel işlevi ise psikolojik korunma ve güvenlik sağlamadır. Birey, kontrol edemediği dış tehditler karşısında kendini savunmasız hissedebilir. Hayati Hökelekli, dinin ve dini nesnelerin birey için bir güven kaynağı oluşturduğunu ve bu sayede çeşitli kaygı ve korkularla baş etmede işlevsel bir rol üstlendiğini vurgulamaktadır (Hökelekli, 2011). Nazar boncuğu veya ayet yazılı bir kolye gibi semboller, bu bağlamda, bireyin zihninde manevi bir kalkan olarak temsil edilir ve somut bir nesne aracılığıyla soyut bir korunma inancını pekiştirerek bir güven ve kontrol hissi yaratabilmektedir. Bu iki işlev birbiriyle yakından ilişkilidir. Paul Tillich'in de ifade ettiği gibi dini semboller insanın ölüm, anlamsızlık, suçluluk gibi kaygılarına karşı bir cevap oluşturabilmektedir. Olumsuz bir olayı, bu bir imtihandır diyerek anlamlandırmak kaygıyı azaltarak psikolojik bir koruma sağlarken, kendini güvende hissetmek de bireyin yaşamı anlamlı bulmasını kolaylaştırır (Çınar, 2004; Paloutzian & Park, 2014).

Din psikolojisi bağlamında, dini semboller bireyin iç dünyasında pasif imgeler olmanın ötesinde, aktif birer psikolojik işleve sahiptir. Günlük eşyalar aracılığıyla hayatın olağan akışına dahil olan bu semboller, bireyin yaşamını anlamlandırmasına, kaygı ve belirsizliklerle baş etmesine ve psikolojik bir güvenlik hissi inşa etmesine aracılık edebilmektedir.

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmamızın amacına uygun olacak şekilde ekonomik olarak verilerin toplanması ve analiz edilebilmesi için seçilen araştırma modeli; çalışmamız için belirlenen konuya uygun grubu tanımlayan araştırma evreni; evreni temsilen sınırlandırılmış bir şekilde seçilen alt grup olan çalışma grubu, veri toplama araçları ile verilerin toplanması ve analiz edilmesi ele alınmıştır.

Araştırma Modeli

Bu araştırma, nitel tarama modeli kapsamında desenlenmiş olup, olgubilim (fenomenoloji) yaklaşımından yararlanılmıştır. Nitel araştırmalarda temel amaç, belirli bir olgunun derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktır (Büyüköztürk vd., 2020). Olgubilim deseni, bireylerin deneyimledikleri bir olguyu nasıl anlamlandırdıklarını ve bu olguya ilişkin yaşantılarını nasıl ifade ettiklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Araştırmada, geçmişte yaşanmış ya da günümüzde varlığını sürdüren bir olgunun kendi bağlamı içinde tanımlanarak olduğu gibi betimlenmesini amaçlayan tarama yaklaşımı ile birlikte, katılımcıların söz konusu olguya ilişkin yaşantılarını anlamaya odaklanan fenomenolojik bakış açısı bir arada kullanılmıştır (Büyüköztürk vd., 2020). Bu doğrultuda, çalışmada lise öğrencilerinin dini motiflerin ve sembollerin günlük eşyalar üzerindeki estetik ve psikolojik etkisini değerlendirilmesi için öznel deneyimleri incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evreni, 2025-2026 eğitim-öğretim yılında Şanlıurfa ilinin merkez ilçelerinde bulunan fen lisesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Evrenin örnekleme tespit edilirken söz konusu fen liseleri arasından basit rastgele (random) örnekleme tekniği kullanılmıştır. Basit rastgele örnekleme tekniği, evrendeki öğelerin her olası birleşiminin, örneklem içinde yer alması için eşit bir ihtimali taşımaktadır. Bu yöntemin kullanılabilmesi için ele alınan problemlerle ilgili bilgilerin evrene göre benzerlik göstermesi gerekir. Basit rastgele örneklemede öncelikle evrenin tüm öğelerini içeren bir örneklem çerçevesi gerçekleştirilir. Genellikle bir liste halinde oluşturulan örneklem çerçevesinde araştırmacı her öğeye bir numara verir. Ve araştırmacı örneklemin içinde öğeleri oluşturduğu listeden rastgele seçebilmek için bir bilgisayar programı ya da tesadüfi sayı listelerini kullanır (Baltacı, 2018).

Araştırma, basit rastgele örneklem seçimi ile belirlenen Necip Fazıl Kısakürek Fen Lisesi öğrencilerinden yine basit rastgele örneklem tekniği ile her sınıf seviyesinden ve her sınıftan ikişer öğrenci olacak şekilde toplam 40 öğrenci seçilerek gerçekleştirilmiştir. Buna göre; çalışmamıza katılan öğrencilerin cinsiyeti, sınıf seviyesi, inanç durumu ve dini sembol kullanımına göre dağılımını gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 1.

Katılımcıların Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişken Türü		Frekans	%Değeri
Cinsiyet	Kadın	20	%50
	Erkek	20	%50
Sınıf	9. Sınıf	10	%25
	10. Sınıf	10	%25
	11. Sınıf	10	%25
	12. Sınıf	10	%25
	İnançlıyım	30	%75
İnanç Durumu	Biraz İnançlıyım	10	%25
	Kararsızım	-	-
	İnançsızım	-	-
Dini Sembol Kullanımı	Bazen	25	%62
	Hayır	10	%25
	Evet	5	%13

Tablo1 incelendiğinde; araştırmamıza katılan öğrencilerin her sınıftan birer kız ve erkek öğrenci olacak şekilde seçilmesi sonucu 20 (%50) kız öğrenci ve 20 (%50) erkek öğrenci olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların 10'u (%25) 9. sınıf, 10'u (%25) 10. Sınıf, 10'u (%25) 11. sınıf ve 10'u (%25) 12. sınıflardan olacak şekilde toplam 40 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcılardan “inanç durumu nedir?” sorusuna 30 (%75) öğrenci inançlı olduğunu, 10 (%25) öğrenci ise biraz inançlı olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların aynı soruya kararsızım ve inançsızım cevabı vermediği görülmüştür. Dini motif ve sembollerini kullanıp kullanmadığı sorusuna öğrencilerin 25'inin (%62) bazen kullandığı, 10'unun (%25) kullanmadığı ve 5'inin (%13) kullandığı görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Form iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, katılımcıların cinsiyet, sınıf seviyesi, inanç durumunun ne olduğu ve dini motif ve sembollerini kullanıp kullanmadığını belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise, dini motif ve sembollerin günlük eşyalar üzerindeki estetik ve psikolojik etkisinin nasıl olduğunu ortaya çıkarmayı hedefleyen dört açık uçlu soruya yer verilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu, katılımcılardan derinlemesine ve ayrıntılı bilgi elde etmeyi kolaylaştırırken, aynı zamanda görüşme sürecinde esneklik sağlayarak araştırma konusunun farklı boyutlarının ortaya çıkmasına imkan tanımıştır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmaya katılan öğrencilerin görüşleri alınmadan önce sakın bir mekân seçilmiştir. Daha önceden hazırlanmış dini motif ve sembollerini simgeleyen eşyalar ile daha farklı ve çeşitli sembollerini simgeleyen günlük (dindışı) eşyalar masaya yerleştirilmiştir. Bu eşyalar seçilirken sürekli kullanılan defter, kupa bardağı, biblo, tablo, ayna ve bileklik gibi günlük eşyalardan seçilmiştir. Bu eşyaların üzerine Kâbe, cami, hat yazıları ile işlenmiş lafzatullah (Allah ismi), tezhip ve ebru sanatıyla işlenmiş görseller tercih edilmiştir. Aynı şekilde diğer eşyalarda ise dini herhangi bir çağrışım yapmayan tamamen modern, soyut geometrik desenler veya sanatsal motifler ve semboller kullanılmıştır. Daha sonra katılımcıların masada bulunan görsellere dikkatlice bakmaları ve aralarındaki farklılıkları tespit etmeleri istenmiştir. Birkaç dakika içinde gerekli bilgilendirme yapıldıktan sonra katılımcılara gördüklerine dair görüş ve düşüncelerini belirtmeleri amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hakkında bilgi verilmiş ve sonra onlardan sorulara cevap vermeleri istenmiştir.

Araştırmada elde edilen verilerin analizi için içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. İçerik analizinin temel amacı, elde edilen verileri anlamlandırabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde veriler daha genel bir şekilde özetlenirken; içerik analizinde ayrıntılara dikkat edilerek daha derinlemesine incelenir ve betimsel analiz yöntemiyle fark edilemeyen kavram ve temalara içerik analizi ile ulaşılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu çerçevede katılımcıların dini motif ve sembollerin günlük eşyalar üzerindeki estetik ve psikolojik etkisini değerlendirirken görüşme formunda geçen ifadelerin analiz edilmesine geçilmiştir. Görüşü alınan katılımcıların doğrudan ifadeleri yazılırken gerçek isimleri yerine kız öğrenciler ve sınıf seviyelerini ifade eden “9KÖ-1, 10KÖ-2.....12KÖ-7”, erkek öğrenciler için ise “9EÖ-1, 10EÖ-2.....11EÖ-10” şeklinde kodlama yapılmıştır. Görüşme tekniği kullanılarak

elde edilen veriler sayısallaştırılmış olup bilgisayar programı Excel'e işlenmiştir. İşlenen veriler program aracılığıyla analiz edilmiştir. Daha sonra elde edilen veriler, temalar ve kategoriler belirlenip frekans ve yüzde olarak ilgili tablolarda ifade edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre veriler analiz edilmiştir (Selçuk, 2000).

Geçerlilik ve Güvenirlik

Bilimsel araştırmalarda sonuçların inandırıcı olması için sık sık kullanılan iki önemli ölçüt geçerlik ve güvenirliliktir. Araştırmacı, çalışmanın yöntem ve teknik açıdan çalışmanın deseninin ve veri toplama araçlarının deseninin geçerliğini ve güvenirliliğini test etmelidir. Nitel çalışmalarda geçerlik, araştırmacının seçtiği problemi, olabildiğince objektif gözlemlemesine denir. Elde edilen verileri, detaylı şekilde rapor etmek ve sonuçların elde edilme sürecinin açıklanması, nitel çalışmalarda geçerliliğin olabilmesi için gerekli ölçütlerdir (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Çalışma sonucu elde edilen sonuçların güvenilir olması bir nitel araştırma için ayrıca önemli bir ölçüttür. Nitel çalışmalarda güvenilirlik, çalışma bulgularının aynı katılımcılarla yeniden yapılacak görüşmede aynı sonuçların elde edilmesi olarak tanımlanabilir (Merriam, 1998). Bu tanıma göre nitel araştırmalarda çalışma ekibinin detaylı ve doğru bilgi elde etmesi, fotoğrafların çekilmesi, görüntü ve ses kayıtlarının alınması, katılımcıdan gelen alıntılara ekleme yapmadan olduğu gibi verilmesi güvenirliliği artırmaktadır (Büyüköztürk vd., 2020). Bu doğrultuda çalışmada görüş belirten katılımcılardan rastgele seçilen üç katılımcı ile tekrar yapılan görüşme sonucu görüşlerinde herhangi bir farklılık olmaması ve görüşme formlarında belirtilen ifadelere ekleme veya çıkarma yapmadan değerlendirme yapılması güvenirliliği arttırdığı düşünülmektedir.

Öncelikle araştırmanın yapılabilmesi için etik kurul ve araştırma izinleri alınmış, katılımcılara ilişkin bilgilerin gizliliğine önem verilerek etik ilkelere uygun bir biçimde araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda geçerliliğin ve güvenirliliğin sağlanması için öncelikle kız ve erkek katılımcıların eşit olmasına ve her sınıf seviyesinden eşit sayıda öğrenci seçilmesine dikkat edilmiştir. Ayrıca katılımcılara yöneltilen soruların açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiş, yansız ve objektif veri toplama sürecinin ardından elde edilen sonuçları içerik analizi yönteminin temel ilkelerine uygun bir biçimde analiz edilmiştir. Çalışmada tutarlılığı sağlamak amacıyla, görüşmelerden elde edilen veriler araştırmacılar tarafından ayrı zamanlarda birbirinden bağımsız olarak kodlanmıştır. İlk kodlama sürecinin ardından her iki araştırmacı kodlama sonuçlarını birbiriyle karşılaştırarak ikinci kodlamayı yapmıştır. İkinci kodlama ile araştırmacılar arasında uzlaşma ve tutarlılığın sağlanması amaçlanmıştır. Araştırmacıların kodlamaları arasındaki tutarlılığın belirlenmesinde, Miles ve Huberman tarafından geliştirilen uzlaşma yüzdesi formülü kullanılmıştır (Miles & Huberman, 1994). Bir sonraki aşamada araştırmacılar tarafından yapılan kodlamalara ilişkin alanında doktor unvanına sahip iki araştırmacıdan uzman görüşü alınarak çalışmanın teyit edilebilirliği sağlanmıştır. Araştırmanın aktarılabilirliğini ve inandırıcılığını sağlamak amacıyla, çalışmada elde edilen sonuçlar ayrıntılı bir biçimde raporlanmış, elde edilen sonuçlar katılımcıların görüşleriyle desteklenerek sunulmuştur.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın Bu bölümde, araştırmamızda yer alan katılımcıların farklı değişkenler açısından yapılan analizleri ve verilerin incelenmesinde elde edilen sonuçlar/bulgular yer almaktadır. Elde edilen veriler, analiz edilerek tablolara işlenerek yorumlanmıştır.

Tablo 2.

Dini Motif ve Sembollerin Estetik Düzeylerinin Sınıf Değişkenine Göre Dağılımı

Değişkenler	Kategori	Frekans	%Değeri
9. Sınıf	Dini Estetik	6	%60
	Diğer Estetik	2	%20
	Kararsız	2	%20
10. Sınıf	Dini Estetik	5	%50
	Diğer Estetik	3	%30
	Kararsız	2	%20
11. Sınıf	Dini Estetik	5	%50
	Diğer Estetik	4	%40
	Kararsız	1	%10
12. Sınıf	Dini Estetik	5	%50
	Diğer Estetik	5	%50
	Kararsız	-	-
Genel Toplam	Dini Estetik	21	%52.5
	Diğer Estetik	14	%35
	Kararsız	5	%12.5

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin sınıf düzeylerine göre dini motif ve sembollerin estetik düzeylerinin diğer dediğimiz sembol ve desenlere göre tercihlerini göstermektedir. Bu görüşlere göre 9. sınıfların %60'ı, 10. sınıfların %50'si, 11. sınıfların %50'si, 12. sınıfların %50'si dini sembol ve motiflerin daha estetik olduğunu ifade etmektedir. Aynı soruya verilen cevaplarda 9. sınıfların %20'si, 10. sınıfların %30'u, 11. sınıfların %40'ı ve 12. sınıfların %50'si diğer sembol ve motiflerin daha estetik olduğunu ifade etmiştir. 9. sınıfların %20'sinin, 10. sınıfların %20'sinin, 11. sınıfların %10'unun iki seçenek arasında kararsız kaldığı görülmektedir. Aynı soru karşısında ise 12. sınıfların kararsız kalmadığı ve daha kararlı cevap verdikleri görülmektedir.

Tabloda geçen tüm sınıfların toplam ortalamalarına baktığımızda öğrencilerin dini motif ve sembollerin estetik düzeylerinin diğer sembol ve desenlere göre tercihlerinin %52.5'inin dini motif ve sembollerini daha estetik bulduğunu, %35'inin diğer desenleri estetik bulduğunu ve %12.5'inin kararsız kaldığını görmekteyiz.

Sınıf sevdelerini incelediğimizde elde edilen verilere göre 9. sınıfların diğer sınıf düzeylerine oranla dini motif ve sembollerini daha estetik bulduğunu fakat 12. sınıfların aynı soruya verdiği cevaplarda her iki motif ve sembolün estetik algısının eşit olduğu fark edilmektedir. Ayrıca dini sembol ve motiflerin estetik düzeylerinin alt sınıf seviyelerinden üst sınıf seviyelerine doğru dengelendiği fark edilmektedir. Görüşlerin bu doğrultuda değişim göstermesinin nedenleri hakkında bilgi ise bulunmamaktadır. Bu durumun tespiti için ayrıca çalışma ve araştırmanın konusu olduğunu ifade etmemiz yerinde olacaktır.

Aşağıda bazı öğrencilerin görüşlerine yer verilmiştir.

9EÖ-1: “İki nesne arasında sanat ve estetik açıdan tercih yapsam herhalde hat sanatıyla yazılmış maşallah tablosu olur”

10EÖ-3: “Bana göre her iki nesnenin estetik boyutu var. Doğrusu ikisi arasında kararsız kaldım. Çünkü önemli olan her ikisinin de çıkış amacı güzel bir görüntü oluşturmak.”

10KÖ-8: “Bence dini motifler daha anlamlı görünüyor. Taşıdığı anlamı bir sembol ile sanatlaştırmak büyük bir hayal gücü taşır aslında.”

11KÖ-9: ”Evet ikisi arasında bir tercih yapmam gerekirse diğerini seçerdim. Çünkü sanki sınırlama yok sonsuz bir hayal gücü var.”

12EÖ-1: “Diğer sanat eserleri göze, rüyalara, doğaya, iyiye ve kötüye zıt olan her şeye bir anlam katarken yani alanı çok geniş olduğu için estetik sınır tanımadığı için tercihimdir.”

Tablo 3.

Dini Motif ve Sembollerin Estetik Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Değişkenler	Kategori	Frekans	%Değeri
Kız	Dini Estetik	11	%27.5
	Diğer Estetik	5	%12.5
	Kararsız	4	%10
Erkek	Dini Estetik	10	%25
	Diğer Estetik	9	%22.5
	Kararsız	1	%2.5

Tablo-3 incelendiğinde öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dini motif ve sembollerin estetik düzeylerinin diğer dediğimiz sembol ve desenlere göre tercihlerini göstermektedir. Bu bulgulara göre kız öğrencilerin %27.5’i ve erkek öğrencilerin %25’i dini sembol ve motiflerin daha estetik olduğunu ifade etmektedir. Aynı soruya verilen cevaplarda kız öğrencilerin %12.5’i ve erkek öğrencilerin %22.5’i diğer sembol ve motiflerin daha estetik olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kız öğrencilerin %10’unun ve erkek öğrencilerin %2.5’inin bu tercih karşısında kararsız kaldığı görülmektedir.

Elde edilen bulgulara göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla az da olsa dini sembol ve motiflerin daha estetik olduğuna inandığı fark edilmektedir. Diğer sembol ve desenlerin daha estetik olduğu noktasında durum değişmekte ve erkek öğrenciler farklı şekilde önde görülmektedir. Aynı zamanda iki estetik arasında kararsız kalanların kızlar olduğu fakat erkeklerin daha net ve kararlı olduğu görülmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi bu sonuçların nedeni için ayrı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

9KÖ-10:”İkisi arasında bir tercih yapmak gerçekten çok zor. Ama sanki dini estetiği birazcık daha fazla seçerim herhalde.”

10EÖ-4: ”Karar veremiyorum. İkisi de güzel. Çünkü ikisinde de bir emek var.”

11EÖ-5: “Dini motiflerin daha anlamlı ve estetik olduğunu düşünüyorum. Özellikle ebru sanatı ilgimi çekti.”

12KÖ-8: “Bence din ile estetik birbirinde uzak şeyler diye düşünüyorum. Sanki bir sınırlama var özgür bir hayal gücü eksik.”

Tablo 4.

Dini Motif ve Sembollerin Hissettirdiği Psikolojik Duyguya Dair Tema ve Kategorilere Göre Dağılımı

Tema	Kategori	Frekans	%Değeri	Toplam
Pozitif (Olumlu) Duygu	Huzur	29	%43	%86
	Maneviyat	13	%19	
	Güven	10	%16	
	Mutluluk	5	%8	
Nötr (Tarafsız) Duygu	Sıradanlık	9	%14	%14
Negatif (Olumsuz) Duygu	-----	-----	-----	-----

Tablo-4 incelendiğinde öğrencilerin görüş ve düşünceleri doğrultusunda dini motif ve sembollerin meydana getirdiği psikolojik duygu durumunu açıklayan tema ve kategoriler belirlenmiştir. Öğrencilere yöneltilen soruda üzerinde cami, Kâbe, Allah ismi veya hat, ebru ve tezhip işlemelerinin bulunduğu dini bir desen veya motifli defter, kolye, kupa veya tablo karşısında meydana gelen duygu durumunu ifade etmeleri istenmiştir. Bu ifadelerden “Pozitif (Olumlu) Duygu”, “Nötr (Tarafsız) Duygu” ve “Negatif (Olumsuz) Duygu” temalar oluşturulmuştur. Bu temaları açıklayan kategoriler ortaya çıkmıştır. Bu kategoriler bir öğrencinin birden fazla duyguyu ifade etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Verilen cevaplarda öğrencilerin %43’ü huzur verdiğini, %19’u maneviyatı, %16’sı güven duyduğunu, %8’i mutluluk hissettiğini ve %14’ü ise normal ve sıradan olduğunu ifade ettiği görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde toplam öğrenci sayısına göre %77.5’i dini motif ve semboller ile ilgili hissettikleri duyguların pozitif olduğu görülmektedir. Fakat 9 öğrencinin toplam öğrenci oranına göre %22.5’i bu objeler karşısında tarafsız olduğu veya herhangi bir duygu hissetmedikleri ortaya çıkmaktadır. Sorulan soru karşısında öğrencilerin bu objeler hakkında negatif (olumsuz) duygu ifadelerine rastlanmamıştır.

Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

9EÖ-8: “Dini ibreleri gördüğümde içimde oluşan duygu sadece ebediyetin orada olduğu, belki de huzur belki de bu dünyanın bir son olmadığı.”

10EÖ-3: “Bu dini motifler benim iç dünyamda huzur veriyor çünkü benim inancımın alakalı benim duygularımı pozitif anlamda harekete geçiriyor.”

10KÖ-5: “Dini tasvirler içeren objelere baktığımda eğer stresliysem başa çıkamıyorsam ona sığınabileceğimi, güvenilebileceğimi hatırlarım. Daha sanatsal olana baktığımda ise içini o an bir huzur kaplar belki de hayallerin uçsuz bucaksız denizlerine dalar. Böylece yine rahatlarım.”

11ÖE-3 “Bu eşyalar stresle başa çıkma sürecinde bir dini motif, sıradan bir desene göre daha çok mutlu eder. Çünkü diğer estetik nesneler daha çok görsel zevke önem verirken dini estetik taşımasına gerek yoktur maneviyata bakarım.”

12EÖ-5: “Bence dini objeler sıradan görünüyor, çünkü beni huzura kavuşturacak olan şey dini semboller değil, dine uygun hareketler oluyor. Bu yüzden sembol olduğu için herhangi ekstra bir duygu hissetmem.”

12KÖ-9: ”Stres olduğum zaman bizi bilen ve şah damarımızdan daha yakın olan Rabbimi bu eşyalar ve semboller hatırlatır ve kendime inancım artar. Ayrıca üzgün ve mutsuz olduğumda kıldığım namaz veya okuduğum Kuran beni rahatlatır ve maneviyatımı güçlendirir.”

Tablo 5.

Dini Motif ve Sembollerin Günlük Hayatta Kullanım Amacına İlişkin Tema ve Kategorilere Göre Dağılımı

Tema	Kategori	Frekans	%Değeri	%Toplam
Günlük Hayatta Kullanma Amacı	Stresle Başetme	14	%22	%60
	Estetik Beğeni	13	%20	
	Görsel Bir Dua	12	%18	
Günlük Hayatta Kullanmam Çünkü	Yetersiz İnanç	10	%16	%40
	Sosyal Önyargı	8	%13	
	Dini Hassasiyet	7	%11	

Tablo-5 incelendiğinde dini motif ve semboller taşıyan eşyaları günlük hayatta kullanma veya kullanmama tercihlerinin nedenleri sorusuna verilen cevaplarda iki tema üzerinden 6 kategoriye ulaşılmıştır. Günlük hayatta kullanımı temasına ait %22 stresle başetme, %20 estetik beğeni ve %18 görsel bir dua şeklinde kategoriler ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde günlük hayatta kullanmam temasına ait ise %16 yetersiz inanç, %13 sosyal önyargı ve %11 dini hassasiyet şeklinde kategoriler ortaya çıkmıştır. Her iki tema birlikte düşünüldüğünde öğrenciler %60 oranında günlük hayatta kullanma nedenleri ile birlikte görüş bildirmiştir. Aynı şekilde %40 oranında günlük hayatta kullanmak istemediğini nedenleri ile birlikte ifade etmiştir.

Bulgular değerlendirildiğinde dini motif ve sembol taşıyan eşyaları kullanmak ister misiniz? Neden? Sorusuna verilen cevaplar ışığında öğrencilerin kullanmak isteme nedenlerinin stres ve sıkıntılarıyla baş etmek, estetik ve sanatsal bir zevk ve bir dua görseli olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Aynı şekilde bu tür nesneleri kullanmak istemeyen öğrenciler ise herhangi bir faydasına inanmadığı için, kullanıldığında sosyal çevreden gelecek tepkiden çekindiği için ve ayrıca dini hassasiyete sahip olan öğrencilerin bu tür nesnelerin kutsal olması nedeniyle kullanmak istemediği sonucuna varılmıştır.

Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

9KÖ-1: “Eğer taşırsam bana beni hatırlatan belki gündelik yaşamımı simgeleyip hatıralarımı anımsatan objeleri kullanırdım. Çünkü dinim benim zaten içimde yaşayıp hissettiğim bir şey illa bir objede taşımama gerek yok. “

10KÖ-7: ”Stres olduğum zaman bizi bilen bize şah damarımızdan daha yakın olan Rabbim bu eşyalar gereksin gerekmesin hatırlar, kendime inanırım. Aynı zamanda üzgün, mutsuz olduğum zamanlar kıldığım namaz ve okuduğum Kur'an-ı Kerim beni rahatlatır ve manevi olarak güçlendirir.”

10KÖ-1: “Dini olanı kullanmazdım. Çünkü dini sembollerin veya yazıların eşyaların üzerinde bulunması yanlış olur. Günlük kullanıyoruz neticede yere düşüp kırılabilir ya da başka şey olabilir bu da saygısızlık olduğu için diğerlerini kullanmayı tercih ederim.”

11EÖ-8: “Kullanmak isteme nedenim sıkıntı veya stres anında gerçek inancı ve sığınacak bir varlığı bana hatırlattığı ve rahatlattığı için olabilir.”

12KÖ-4: “Kullanırdım çünkü dini motifli eserler bende iç huzuru ve bir duayı sağlayacağını düşünüyorum. Diğer nesneleri de göze hitap ettiği için kullanmak isterdim.”

12EÖ-7: “Dini motifli eşyaları inancım için genellikle taşıyım. Tabi ki de güzel ve estetik olduklarını da düşünüyorum. Başka dinin eşya ve sembollerini taşımam mesela.”

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma Çalışmamızda belli bir lisenin her sınıf seviyesinden 5'i kız ve 5'i erkek olmak üzere toplam 40 öğrenciden hem dini motif ve semboller hem de sıradan dediğimiz görsellerle tasarladığımız belli başlı nesneler hakkında görüş ve düşüncelerine başvurduk. Sorular karşısında aldığımız cevapları çeşitli yöntemlerle analiz etmeye çalıştık. Elde ettiğimiz bulgulardan yola çıkarak çeşitli sonuçlara ulaşıldı.

Sınıf seviyelerine göre öğrencilerin verdiği cevaplar doğrultusunda elde edilen verilere göre 9,10 ve 11. sınıfların dini motif ve sembolleri daha estetik bulduğunu fakat 12. sınıfların aynı soruya verdiği cevaplarda her iki motif ve sembolün estetik algısının eşit olduğu fark edilmiştir. Ayrıca dini sembol ve motiflerin estetik düzeyleri ile sıradan sembol ve motifler karşısında alt sınıf seviyelerinden üst sınıf seviyelerine doğru dengelendiği sonucu elde edilmiştir. Bu durum, Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı bağlamında yorumlanabilir. Bu kurama göre ergenliğin orta evrelerinde birey, aidiyet hissi ve sosyal onay arayışı içinde olması nedeniyle ait olduğu kültürün veya inancın sembollerini taşıyan nesneler, güçlü bir kimlik ifadesi ve sosyal bağ aracı olabilmektedir. Bu da onların estetik değerini artırabilmektedir. Ancak, ergenliğin son evresine gelindiğinde, bireyin kimlik keşfi sürecinin daha olgun bir aşamaya ulaşması ve kimlik kazanımı yönünde ilerlemesiyle birlikte, estetik değerlendirmeler daha bireyselleşebilmekte ve tek bir sembol sistemine bağımlılık azalabilmektedir (Erikson, 2018). Bu nedenle, 12. sınıf öğrencileri dini ve dindışı motifleri estetik açıdan eşit düzeyde değerlendirmiş olabilir. Ayrıca Gürses ve Klavuz da çalışmalarında bireylerin gelişim evrelerinde farklı tepkiler verebileceği ifade edilmektedir (Gürses & Klavuz, 2011).

Elde edilen toplam sonuçlara baktığımızda öğrencilerin çoğunluğu dini sembol ve motifleri daha estetik bulduğu görülmektedir. Bu sonuç Eliade'nin hierofani olarak tanımladığı kutsalın kendini sıradan (dindışı) nesneler veya mekanlar üzerinden tezahür ettirmesi durumu ile açıklanabilir (Eliade, 1991). Çalışmamızda sıradan bir defter veya bardak, üzerindeki dini motif ve sembol aracılığıyla manevi bir değer kazanmasının yanında estetik ve sanatsal değere sahip olması ile birlikte tercih nedeni haline gelmektedir. Estetik beğeni, bireyin zihninde kutsala açılan bir kapı işlevi görmektedir, psikolojik kabulü kolaylaştırmaktadır. Meredith McGuire'un çalışmasında vurguladığı “lived religion” (yaşanılan din) olgusu, dini eşyaların taşıdığı anlam ve sanat boyutu ile bireylerin günlük yaşamlarında dini inançlarını nasıl pratiğe döktüklerinin somut bir kanıtı olduğu ifade edilmektedir. Dinin sadece ibadet ve ritüellerde değil, bireylerin günlük pratiklerinde ve maddi kültürle olan ilişkisinden dolayı tercih nedeni olabilmektedir (McGuire, 2008). Çınar, Bireyin dini estetik karşısında sadece soyut bir inançla değil, aynı zamanda beğendiği, güzel bulduğu ve bu nedenle kişisel bir bağ kurduğu bir nesne aracılığıyla

bu kaygılarla baş ettiğini ve estetiğin bu sembollerde psikolojik bir gücü somutlaştırdığını ve kişiselleştirdiğini ifade etmektedir (Çınar, 2004).

Diğer bir değişken olan cinsiyete dair elde edilen bulgulara göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla az da olsa dini sembol ve motiflerin daha estetik olduğuna inandığı görülmüştür. Diğer sembol ve desenlerin daha estetik olduğu noktasında durum değişmekte ve erkek öğrenciler farklı şekilde önde görülmektedir. Aynı zamanda iki estetik arasında kararsız kalanların kızlar olduğu fakat erkeklerin daha net ve kararlı olduğu sonucuna varılmıştır. Afhami vd. estetik deneyimi konu aldıkları çalışmalarında duyuşsal algı kadar duygusal tepkileri ve bilişsel değerlendirme süreçlerini de içerdiği için erkek ve kız öğrenciler arasında farklılığın olabileceğini ifade etmektedir. Örneğin çalışmalarında kadınların sembolik ve duygusal içerikli görsel uyaranlara karşı daha yüksek düzeyde empatik ve duygusal yanıt verdikleri, bu tür unsurları estetik olarak daha güçlü değerlendirdikleri rapor edilmiştir (Afhami & Mohammadi-Zarghan, 2018). Tawil vd. de çalışmalarında erkek katılımcıların estetik tercihlerinde daha analitik ve teknik özelliklere odaklanma eğilimi gösterebildiğini ortaya koyarak cinsiyete göre estetik tercih profilleri arasında farklılıklar olduğunu desteklemektedir (Tawil vd., 2022). Ayrıca Leder vd. çalışmalarında bireylerin estetik yargılarında kültürel ve öğrenilmiş normların da etkili olduğunu bu nedenle toplumsal cinsiyet rollerinin estetik algıyı şekillendirmede rol oynayabileceğini ileri sürmektedir (Leder vd., 2010). Bu çerçevede, çalışmanızda elde edilen cinsiyete göre farklılaşan estetik değerlendirme sonuçları, hem psikolojik duygusal yanıt modelleri hem de bilişsel estetik süreçler açısından literatürdeki önceki bulgularla uyumlu bir şekilde yorumlanabilmektedir.

Dini motif ve sembollerin bireyde meydana getirdiği psikolojik duygu durumunu açıklayan ifadelerden yola çıkarak ulaşılan sonuçlarda çoğunlukla pozitif (olumlu) duygu hissettikleri ve az sayıda nötr (tarafsız) duygu halinde olduğu fakat negatif (olumsuz) duygunun ifade edilmediği görülmüştür. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak pozitif duygulardan huzur hissi, manevi bir duygu, kendini güvende hissetme ve mutluluk halinin ortaya çıktığı görülmüştür. Ayrıca çok az oranda katılımcı herhangi bir duygu hissetmedikleri veya bu objelerin kendilerine sıradan geldiğini ifade etmiştir. Tillich çalışmasında katılımcıların nazar boncuğu veya ayet yazılı bir eşyayı taşımanın kendilerini güvende ve korunmuş hissettirdiğini ifade ederek dini sembol ve motiflerin pozitif bir etkiye bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bireyin bu sayede nihai kaygılarına (ölüm, anlamsızlık, belirsizlik) karşı bir cevap oluşturduğunu belirterek (Tillich, 1973), bu psikolojik işlevi açıklamada oldukça aydınlatıcıdır. Demir, bu olumlu psikolojik işlevin, dini sembolün estetik olarak beğenilmesiyle daha da pekiştiğini göstermesidir (Demir, 2015).

Dini motif ve sembol taşıyan günlük nesneleri neden kullanmak istersiniz? veya neden kullanmak istemezsiniz? sorusuna verilen cevaplar ışığında öğrencilerin çoğunluğunun bu eşyaları kullanmak isteme nedenlerinin stres ve sıkıntılar ile baş etmek, estetik ve sanatsal bir zevk taşıdığı ve bir dua görseli olduğu için kullandıkları sonucuna varılmıştır. Aynı şekilde bu tür nesneleri kullanmak istemeyen öğrenciler ise herhangi bir faydasına inanmadığı, kullanıldığında sosyal çevreden gelecek tepkiden çekindiği için ve ayrıca dini hassasiyete sahip olan öğrencilerin bu tür nesnelerin kutsal olması nedeniyle kullanmak istemediği sonucu elde edilmiştir. Bu durum, Eliade'nin kutsal ve dindışı ayrımı bağlamında yorumlanabilir. Örneğin günlük dini yaşamda bir kolyeyi sadece bir aksesuar olarak değil, görsel bir dua veya sürekli bir zikir olarak tanımlamaktadır (Eliade, 1991). Demir çalışmasında estetik, dini bir sembol taşıyan

nesnenin günlük hayatın akışı içinde sürekli maneviyatı hatırlatmasını ve tecrübe edilmesini sağlayan bir araç olabileceğini ifade etmektedir (Demir, 2015).

Sonuç olarak teori ve bulguların bu karşılaştırması, dini motifli eşyaların işlevinin tek boyutlu olmadığını göstermiştir. Estetik ve psikolojik etki, hiyerarşik değil, diyalektik bir ilişki içindedir. Estetik çekicilik, psikolojik kabul için bir ön koşul ve pekiştirici olabilirken; sembolün sağladığı psikolojik huzur da eşyaya duyulan estetik bağı derinleştirebilmektedir. Bu etkileşim, modern bireyin maneviyat arayışında, maddi kültürün ve estetik deneyimin merkezi rolünü ortaya koymaktadır.

Öneriler

Çalışmamız dini estetiğin tercih edilmesi ve nasıl hissettirdiği gibi sorulara cevaplar ararken din eğitimi, din sosyolojisi ve psikolojisi, tasarım ve estetik gibi farklı disiplinlerin bu konuda derinlemesine çalışmalar içinde olması bir bütün oluşturabilir.

Ortaöğretim din eğitimi müfredatında, dinin sadece inanç ve ibadet boyutuyla değil, bir kültür ve estetik miras olarak da ele alınması önerilir. Ders içeriklerine, geleneksel sanatların modern tasarımla buluşması ve bunun gündelik hayattaki yansımaları gibi konular eklenebilir.

Farklı din, mezhep veya kültürlerde dini motifli tüketim nesnelerinin anlam haritalarını karşılaştıran araştırmalar yapılabilir.

Bu nitel çalışmanın bulguları, büyük ölçekli anketlerle nicelleştirilebilir veya bir dini sembol içeren/ içermeyen ürünlere yönelik estetik tercih ve duygusal tepkileri ölçen deneysel çalışmalarla desteklenebilir.

Belirli bir dini motifin tarihsel süreçte form, malzeme ve anlam bakımından günlük eşyalar üzerinde nasıl bir dönüşüm geçirdiğini inceleyen nesne biyografisi çalışmaları önerilmektedir.

Sosyal medya paylaşımlarında, dijital avatarlarda veya çevrimiçi alışveriş tercihlerinde dini sembollerin kullanımını ve buradaki estetik sunumları inceleyen yeni araştırmalar, konuyu dijital çağa taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- Afhami, R., & Mohammadi-Zarghan, S. (2018). The Big Five, Aesthetic Judgment Styles, and Art Interest. *Eur J Psychol*, 764-775. <https://doi.org/doi:%25200.5964/ejop.v14i4.1479>
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Belk, R. W. (1988). Possessions and the Extended Self. *Journal of Consumer Research*, 15(2), 139-168.
- Burckhardt, T. (2009). *Art of Islam: Language and Meaning*. World Wisdom.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (28. bs). Pegem Akademi.
- Casanova, J. (1994). *Public Religions in the Modern World*. University of Chicago Press.

- Çınar, A. (2004). *Paul Tillich’de Din-Sembol İlişkisi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Ö. (2015). *Din Eğitiminde Estetik*. İlahiyat.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Din Dışı Çev: (Mustafa A. Kılıçay)*. Gece Yayınları.
- Erikson, H. E. (2018). *İnsanın 8 Evresi (Çev: Gonca Akkaya)*. Okuyan Us Yayıncılık.
- Frankl, V. E. (2020). *İnsanın Anlam Arayışı (Çev. Selçuk Budak)*. Okuyan Us Yayıncılık.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. Basic Books.
- Gell, A. (1998). *Art and Agency: An Anthropological Theory*. Clarendon Pres.
- Göle, N. (2010). *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. Metis Yayınları.
- Grabar, O. (1987). *The Formation of Islamic Art*. Yale University Press.
- Gürses, İ., & Klavuz, M. A. (2011). Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 153-166.
- Hökelekli, H. (2011). *Din Psikolojisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Irmak, Y. (2022). Cam Sanatından Bir Folklorik Objeye: Nazar Boncuğu. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 1377-1384.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Leder, H., Belke, B., Oeberst, A., & Augustin, D. (2010). A Model of Aesthetic Appreciation and Aesthetic Judgments. *British Journal of Psychology*, 95(4), 489-508. <https://doi.org/doi.org/10.1348/0007126042369811>
- McGuire, M. B. (2008). *Lived Religion: Faith and Practice in Everyday Life*. Oxford University Press.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (2. bs). CA: Sage.
- Miller, D. (2010). *Stuff*. Polity Press.
- Özkafa, F. (2012). Hilye-i Şerife’nin Dinî, Edebî ve Estetik Boyutları. *Journal of Turkish Studies*, 7(3), 2041-2053. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3656>
- Paloutzian, R. F., & Park, C. L. (2014). *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. Guilford Press.
- Selçuk, M. (2000). *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Srivastava, N., Goel, A., & Rani, S. (2019). Adaptation of Mandala Art for Development of Design Suitable for Textile Articles. *International Journal of Home Science*, 5(3), 01-04.
- Tawil, N., Ascone, L., & Kühn, S. (2022). The Contour Effect: Differences in the Aesthetic Preference and Stress Response to Photo-Realistic Living Environments. *Front Psychol*, 13. <https://doi.org/doi:10.3389/fpsyg.2022.933344>

The Metropolitan Museum of Art. (2023). *Geometric Patterns in Islamic Art*.
<https://www.metmuseum.org/essays/geometric-patterns-in-islamic-art>

Tillich, P. (1973). *Systematic Theology*. University of Chicago Press.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.